

ПЕДАГОГІЧНІ СТРАТЕГІЇ РОЗВИТКУ М'ЯКИХ НАВИЧОК УЧНІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR DEVELOPING SOFT SKILLS IN STUDENTS IN THE CURRENT CONDITIONS OF MARTIAL LAW

В статті проаналізовано педагогічні стратегії розвитку м'яких навичок учнів у сучасних умовах воєнного стану. Зазначено, що м'які навички є універсальними, надпрофесійними навичками, які забезпечують успіх у всіх сферах життєдіяльності людини і включають критичне мислення, креативність, емоційний інтелект, лідерство, командну роботу та адаптивність. В умовах воєнного стану їхня роль ще більше зростає, оскільки учні потребують навичок подолання стресу, адаптації до змін та ефективної комунікації в кризових ситуаціях. Педагогічна стратегія цифровізації освіти передбачає створення цифрового освітнього середовища, яке забезпечує розвиток м'яких навичок учнів через доступність для всіх учнів незалежно від їх місця перебування, розвиток цифрової грамотності учасників освітнього процесу, підвищення в них мотивації до розвитку цих навичок використовуючи сучасні цифрові технології й інструменти. Педагогічна стратегія гейміфікації та симуляції представляє інноваційний підхід до навчання і виховання, який інтегрує ігрові елементи та імітаційне моделювання в освітній процес, сприяє розвитку м'яких навичок, зокрема, лідерських якостей, продуктивної комунікації і співпраці, командної роботи. Педагогічна стратегія проєктно-орієнтованого виховання поєднує навчальний і виховний аспекти, скеровуючи учнів на соціально значущу діяльність, що розкриває як зміст предметів, так і ціннісно-орієнтаційну складову. Ефективність цих стратегій залежить від поєднання сучасних технологій, адаптованих методик навчання виховання та системної підтримки всіх учасників освітнього процесу. Успішна реалізація педагогічних стратегій розвитку м'яких навичок не лише забезпечить безперервність освіти в умовах воєнного стану, а й підготує нове покоління українців до відновлення України і життєдіяльності в глобалізованому демократичному світі.

Ключові слова: інтерактивні технології, командна робота, комунікація, м'які навички, педагогічні стратегії, співпраця, цифрове освітнє середовище, цифрові інструменти.

The article analyzes pedagogical strategies for developing soft skills in students in the current conditions of martial law. It notes that soft skills are universal, supra-professional skills that ensure success in all areas of human life and include critical thinking, creativity, emotional intelligence, leadership, teamwork, and adaptability. In conditions of martial law, their role becomes even more important, as students need skills to cope with stress, adapt to change, and communicate effectively in crisis situations. The pedagogical strategy of digitalization of education involves the creation of a digital educational environment that ensures the development of students' soft skills through accessibility for all students regardless of their location, the development of digital literacy among participants in the educational process, and increasing their motivation to develop these skills using modern digital technologies and tools. The pedagogical strategy of gamification and simulation represents an innovative approach to teaching and education that integrates game elements and simulation modeling into the educational process, promotes the development of soft skills, in particular leadership qualities, productive communication and cooperation, and teamwork. The pedagogical strategy of project-oriented education combines educational and upbringing aspects, directing students towards socially significant activities that reveal both the content of subjects and value-oriented components. The effectiveness of these strategies depends on the combination of modern technologies, adapted teaching and educational methods, and systematic support for all participants in the educational process. The successful implementation of pedagogical strategies for the development of soft skills will not only ensure the continuity of education in conditions of martial law, but also prepare a new generation of Ukrainians for the restoration of Ukraine and life in a globalized democratic world.

Key words: soft skills, pedagogical strategies, digital educational environment, digital tools, interactive technologies, teamwork, communication, collaboration.

УДК 37.035:37.015.311+[159.9:364.2:37]
(045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/78.2.38>

Канішевська Л.В.,
докт. пед. наук,
професор, заступник директора
з науково-експериментальної
роботи, Інститут проблем виховання
Національної академії педагогічних
наук України.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Умови російської воєнної агресії проти України зумовили трансформаційні процеси у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема в освітній системі, висувають нові виклики та проблеми, подолання яких потребує якісно нових знань, умінь, навичок, особистісних якостей, їх постійне оновлення й удосконалення. У зв'язку з цим особливого значення набуває проблема розвитку м'яких навичок (soft skills) учнів, які стають критично важливими для адаптації до нестабільного середовища та успішної інтеграції в післякризове суспільство, забезпечують психологічну стійкість, здатність до співпраці та ефективної взаємодії

в кризових ситуаціях, сприяють безпеці та виживанню, генеруванню нестандартних рішень, вирішенню складних завдань.

Зауважимо, що сучасні реалії кардинально змінили освітній ландшафт, воєнні дії призводять до руйнування освітньої інфраструктури, переміщення населення та зміни традиційних форм навчання. Це змушує освітні системи адаптуватися до нових умов, впроваджуючи дистанційне навчання, змішані форми освіти та мобільні освітні програми. Тому цифрова трансформація освіти, прискорена воєнними обставинами, актуалізувала потребу в розробці нових педагогічних стратегій для розвитку м'яких навичок учнів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить, що проблемі розвитку soft skills присвячено праці зарубіжних вчених, а саме: М. Аллі, М. Армстронга, Дж. Балкар, А. Барон, Дж. Боуден, В. Брич, К. Вейнбе, Р. Вуд, Ч. Вудраф, Р. Джеймс, А. Дойль, С. Доунс, П. Кун, Ф. Мартон, П. Мосс, В. Рюег, Д. МакКлелланда, Т. Пейн, С. Сардак, Р. Тайлер, К. Теллі та ін.

Різним аспектам розвитку м'яких навичок присвячені чисельні наукові розвідки сучасних українських дослідників. Зокрема, soft skills як інновація світового освітнього простору (Л. Ракітянська); роль soft skills у професійній діяльності сучасного фахівця (О. Василенко, М. Цілина та ін.), формування soft skills у майбутніх педагогів у процесі професійної підготовки (Н. Безлюдна, О. Боровець, Н. Дудник, Т. Яковишина та ін.), особливості формування і розвитку soft skills у учнів різного шкільного віку (Т. Бортнюк, О. Демченко, Л. Кравець, Н. Мелекесцева, Т. Полонська та ін.), технології формування soft skills в умовах НУШ (Т. Гуменникова).

Попри чисельні дослідження з означеної проблеми та вагомий вклад науковців у її розв'язання, недостатньо дослідженими залишаються педагогічні стратегії, що поєднують освітні інновації, цифрові та інтерактивні технології в контексті розвитку м'яких навичок учнів.

Мета статті – проаналізувати педагогічні стратегії розвитку м'яких навичок учнів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз наукових розвідок засвідчив, що поняття м'які/гнучкі навички (soft skills) у науковому дискурсі визначається по-різному. Однак, більшість сходяться на тому, що це універсальні, надпрофесійні навички, які забезпечують успіх у всіх сферах життєдіяльності людини.

М'які навички, за визначенням Всесвітнього економічного форуму, включають критичне мислення, креативність, емоційний інтелект, лідерство, командну роботу та адаптивність [8].

Зауважимо, що в умовах воєнного стану їхня роль ще більше зростає, оскільки учні потребують навичок подолання стресу, адаптації до змін та ефективної комунікації в кризових ситуаціях.

Сучасні реалії актуалізують зазначені м'які навички, оскільки стресові умови війни змушують людей швидко адаптуватися та розвивати навички виживання. Емоційна стійкість стає не просто перевагою, а необхідністю для подолання щоденних викликів. Тому виникає проблема вчити учнів керувати своїми емоціями під тиском, що значно посилює їхню психологічну витривалість.

Екстремальні обставини сприяють прояву і розвитку лідерських якостей, які раніше не проявлялись та командній роботі, яка набуває нового значення, оскільки від злагодженості групи залежить безпека та виживання.

Необхідність швидко приймати рішення в умовах неповної інформації та невизначеності формує лідерів нового покоління, а також потребує виховання в учнів навичок командної роботи, що на основі довіри один одному, відповідальності й ефективному розподілу ролі забезпечує досягнення спільних цілей.

Щоденні виклики з якими стикається українське суспільство, зокрема обмежені ресурси та постійно змінювані умови стимулюють учнів до креативного мислення, генерування оригінальних ідей і нестандартних рішень для повсякденних проблем та швидкої адаптації до нових обставин.

Війна створює ситуації, коли чітка та ефективна комунікація може врятувати життя, розв'язувати складні проблеми, підтримати один одного, сприяти новим можливостям і перспективам розвитку і самореалізації людини. Тому розвиток комунікативних навичок учнів є одним з важливіших векторів сучасного виховання і навчання.

Сучасні трансформації у світі зумовлені глобалізацією й інтеграцією, а також пандемією COVID-19 та повномасштабним вторгненням росії в Україну суттєво вплинули на цифровізацію освіти. Перехід на дистанційне та змішане навчання створив нові можливості, але водночас поглибив проблему цифрового розриву в умовах сьогодення у зв'язку з руйнуванням інфраструктури, нестабільним електропостачанням та обмеженим доступом до інтернету, що створює технологічні бар'єри [4].

За даними Міністерства освіти і науки України, 23% учнів не мають постійного доступу до якісного інтернет-зв'язку [2]. Це ускладнює розвиток комунікативних навичок та командної роботи, які традиційно формуються в процесі безпосередньої взаємодії.

Разом з цим, цифрові технології забезпечують безперервність освітнього процесу та можливість підтримки психосоціального благополуччя учнів [9]. У зв'язку з цим, актуальною є стратегія цифровізації освіти, що передбачає створення цифрового освітнього середовища, що забезпечує розвиток м'яких навичок, які в умовах означеного середовища набувають специфічних характеристик. Так, згідно з дослідженнями, цифрові м'які навички включають здатність до онлайн-співпраці, цифрову етику, віртуальне лідерство та навички цифрової комунікації. Ці навички стають особливо важливими в умовах переходу на дистанційне навчання через воєнні дії [5].

Зауважимо, що цифрове освітнє середовище охоплює синхронні та асинхронні інтерактивні заняття.

Синхронні інтерактивні активності передбачають використання платформ для відеоконференцій (Zoom, Google Meet, Microsoft Teams) дозволяє організувати інтерактивні заняття з розвитку

м'яких навичок. Аналіз наукових джерел та практики свідчать, що ефективними інтерактивними технологіями є: онлайн дебати та дискусії, які розвивають критичне мислення, аргументацію та навички публічного виступу [3]; командні квести, що розвивають комунікацію, співпрацю та стратегічне мислення; віртуальні рольові ігри, які дозволяють учням практикувати емпатію та навички вирішення конфліктів; колаборативна робота над проектами у віртуальних командах, що розвиває навички командної роботи та лідерства.

Асинхронні інтерактивні активності базуються на використанні форумів, чатів та інтерактивних платформ для асинхронної взаємодії, до яких можна віднести: рефлексійні онлайн-щоденники для розвитку самосвідомості та емоційної саморегуляції [7]; цифрові портфоліо для демонстрації розвитку м'яких навичок; взаємне оцінювання та зворотний зв'язок між учнями через цифрові платформи (Peer-to-peer навчання).

Цифрове освітнє середовище надає можливість створення онлайн-спільнот для підтримки соціальної взаємодії через тематичні форуми для обговорення актуальних тем та проблем, віртуальні клуби за інтересами для розвитку здібностей та талантів.

Зауважимо, що цифрове освітнє середовище стане ефективним в контексті розвитку м'яких навичок, якщо в різних видах активностях застосовуються такі цифрові інструменти як Canva – для створення візуального контенту, Padlet – використання віртуальних колаборативних дошок для групової роботи. Flipgrid – для відеодискусії та презентації. Корисними для педагогів також аналітичні інструменти, зокрема Google Analytic для аналізу активності учнів на освітніх платформах та Learning Analytics для відстеження прогресу в розвитку м'яких навичок.

Відтак, означена стратегія забезпечує розвиток м'яких навичок учнів через доступність для всіх учнів незалежно від їх місця перебування, розвиток цифрової грамотності учасників освітнього процесу, а також підвищення в них мотивації до розвитку цих навичок використовуючи сучасні цифрові технології й інструменти.

Заслугує на увагу стратегія гейміфікації та симуляції, що представляє інноваційний підхід до навчання і виховання, який інтегрує ігрові елементи та імітаційне моделювання в освітній процес.

Огляд наукових доробок та практики свідчить, що гейміфікація та стимуляція підвищує мотивацію учнів, розвиває навички командної роботи, розвиває стратегічне мислення, комунікативні здібності, тобто освітні ігри та симуляція є ефективним інструментом для розвитку м'яких навичок. Так, рольові ігри дозволяють відпрацювати різні соціальні ролі, розвивають емпатію, лідерські

якості тощо. Командна робота, змагання між групами, взаємооцінювання та колаборативне розв'язування проблем під час рольових ігор розвивають комунікативні навички та здатність до співпраці. Симуляції дозволяють учням взаємодіяти з моделями реальних процесів, систем або ситуацій у безпечному освітньому середовищі. Симуляції соціальних ситуацій надають можливість набувати досвід спілкування та вирішення конфліктів.

Ця стратегія сприяє розвитку критичного мислення через необхідність приймати рішення в умовах невизначеності. Учні вчаться аналізувати ситуації, прогнозувати наслідки своїх дій та їх корегувати на основі отриманих результатів. Активне залучення учнів досягається через інтерактивність та негайний зворотний зв'язок. Тобто учні бачать результати своїх дій одразу, що підвищує їхню мотивацію.

Таким чином, гейміфікація та стимуляція сприяють розвитку м'яких навичок, зокрема, лідерських якостей, продуктивної комунікації і співпраці, командної роботи.

Стратегія проектно-орієнтованого виховання (Project-Based Education, PBE) базується на педагогічній концепції Джона Дьюї «earning by doing» (навчання через діяльність) [1] та розвивається в рамках конструктивістського підходу до освіти [6]. Cambridge University Press. Ідея проектно-орієнтованого виховання поєднує навчальний і виховний аспекти, скеровуючи учнів на соціально значущу діяльність, що розкриває як зміст предметів, так і ціннісно-орієнтаційну складову.

Сутність проектно-орієнтованого виховання полягає у створенні виховного простору, в якому учень стає активним суб'єктом діяльності, а не пасивним об'єктом впливу. В цьому контексті проектна діяльність виступає засобом формування ціннісних орієнтацій, розвитку відповідальності, ініціативності та співпраці, виховання громадянської активності.

Сьогодні в закладах освіти активно застосовують проектно-орієнтоване навчання, спрямованого на вирішення актуальних реальних соціальних проблем. Учні розробляють проекти допомоги військовим, внутрішньо переміщеним особам, відновлення громад.

Зауважимо, що проектна діяльність учнів забезпечує інтеграцію знань з різних предметних областей для комплексного розуміння проблем, сприяє використанню цифрових інструментів для дослідження, комунікації, спільної діяльності та презентації результатів. Наприклад, волонтерські, благодійні, соціальні, історико-культурні, екологічні, морально-етичні проекти, що сприяють розвитку критичного мислення, емпатії, лідерських якостей, соціальної відповідальності, активної громадянської позиції. Командні проекти, як свідчить

практика, розвивають навички співпраці, навчають планувати та організовувати роботу, приймати спільні рішення, виховують відповідальність за результат.

Отже, проєктно орієнтоване виховання є ефективним інструментом розвитку м'яких навичок учнів. Ключовими умовами результативності є міждисциплінарність проєктів, учнівське лідерство, партнерство з громадою та системне рефлексивне оцінювання.

Висновки. М'які навички є фундаментом успішної адаптації до сучасного світу, що швидко змінюється. Їх розвиток повинен стати пріоритетом освітньої системи, оскільки саме ці навички визначають здатність людини до ефективної взаємодії, творчого мислення та особистісного зростання. В умовах сьогодення ці навички забезпечують психологічну стійкість, адаптивність та здатність до конструктивної взаємодії в кризових ситуаціях.

Розвиток м'яких навичок учнів потребує комплексного підходу та інноваційних педагогічних стратегій. Ефективність цих стратегій залежить від поєднання сучасних технологій, адаптованих методик навчання, виховання та системної підтримки всіх учасників освітнього процесу.

Успішна реалізація педагогічних стратегій розвитку м'яких навичок не лише забезпечить безперервність освіти в умовах воєнного стану, а й підготує нове покоління українців до відновлення України і життєдіяльності в глобалізованому демократичному світі.

Перспективи подальших розвідок спрямовані на довгострокову оцінку ефективності зазначених стратегій, розробці адаптивних технологій для різних категорій учнів та вивченні впливу цифрового навчання і виховання на соціальний та емоційний розвиток особистості учня.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Д'юї Д. Демократія і освіта. Львів : Літопис, 2003. 294 с.
2. Міністерство освіти і науки України. Освіта і наука України в умовах воєнного стану: інформ.-аналіт. зб. Київ, 2023. 64 с. URL: <https://mon.gov.ua/static-objects/mon/sites/1/zagalna%20serednya/serpneva-konferencia/2023/22.08.2023/Inform-analytic.zbirn-Osvita.v.umovah.voyennogo.stanu-vykl.rozv.povoyen.perspekt.22.08.2023.pdf> (дата звернення: 26.07.2024).
3. Bellon J. A research-based justification for debate across the curriculum. *Argumentation and Advocacy*. 2000. Vol.36, №. 3. P. 161–175. DOI: <https://doi.org/10.1080/00028533.2000.11951646>.
4. Challenges and opportunities of digital transformation in Ukrainian education / A. Krymska et al. *Futurity Education*. 2024. Vol. 4, №. 3. P. 182–199. DOI: <https://doi.org/10.57125/fed.2024.09.25.11> (дата звернення: 22.07.2024).
5. Ferrar A. DIGCOMP: A framework for developing and understanding digital competence in Europe. Luxembourg : Publications Office of the European Union, 2013. 46 p. DOI: <https://doi.org/10.2788/52966>.
6. Krajcik J. S., Blumenfeld P. C. Project-Based learning. *The cambridge handbook of the learning sciences*. 2005. P. 317–334. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511816833.020>.
7. Moon J. A. *Learning journals*. Routledge, 2006. DOI: <https://doi.org/10.4324/9780203969212>.
8. World Economic Forum. *Future of Jobs Report 2023*. Geneva: CH-1223 Cologny, 2023. 295 p. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_Future_of_Jobs_2023.pdf (дата звернення: 22.07.2024).
9. Яворська Т. Цифрова трансформація освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору*. 2023. Т. II (91) №1, С. 217–226. DOI: <https://doi.org/10.38014/osvita.2023.91.19>.